

**Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**

Кафедра філософії, політології та міжнародних відносин

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри філософії,
політології та міжнародних відносин

Харченко Ю.В.

“ 29 ” серпня 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 2 Філософія та методологія науки

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Рівень підготовки: доктор філософії

Форма навчання: денна / заочна

2019–2020 навчальний рік

Робоча програма з філософії та методології науки для аспірантів за напрямом підготовки 01Освіта/Педагогіка спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Розробник: доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, політології та міжнародних відносин, Харченко Ю.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри філософії, політології та міжнародних відносин Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Протокол від "29" *серпня* 2019 року № 1

Завідувач кафедри
д. філос. н., доцент

Ю. В. Харченко

Гарант освітньо-наукової програми
д.п.н., професор

В. В. Радул

1. Опис навчальної дисципліни: Філософія та методологія науки

Спеціальність:	Всі спеціальності
Освітньо-професійна програма:	Всі програми
Рівень вищої освіти:	Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
Форма навчання:	Денна/заочна
Курс:	I
Семестр:	I,II

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 4,5	Нормативна
Блоків (модулів) – 2	
Загальна кількість годин – 150	
Тижневих годин для денної форми навчання: 2	
Лекції	24 год.
Практичні, семінарські	22 год.
Лабораторні	0 год.
Самостійна робота	104 год.
Індивідуальне науково-дослідне завдання (есе, аналітичний звіт, тези тощо)	Індивідуальне науково-дослідне завдання, 35 год.
Вид підсумкового контролю:	Залік/екзамен
Сторінка дисципліни на сайті університету	-----
Зв'язок з іншими дисциплінами.	Філософія науки, філософія, логіка, психологія, філософія фізики тощо

2. Мета та завдання навчальної дисципліни «Філософія та методологія науки»

Курс «Філософія та методологія науки» спрямований на засвоєння найважливіших питань філософії науки, методології науки, теорії пізнання. В процесі вивчення курсу особлива увага приділяється методологічним питанням, які мають велике значення для майбутніх учених, які працюватимуть у різних галузях наукового знання. Курс включає основні положення актуальних сьогодні у філософії методологій науки.

Курс «Філософія та методологія науки» повинен забезпечити глибоке засвоєння специфіки філософського осягнення світу, сприяти формуванню високої світоглядно-методологічної та пізнавальної компетентності аспірантів. Цей курс у практичному спрямуванні передбачає використання досвіду спеціальних методологій (природничих, технічних, гуманітарних). Вивчення сучасних методологічних підходів сприяє розумінню важливості інтеграції наукового знання, значущості сучасних міждисциплінарних наукових галузей. Він дає можливість аспірантам отримати знання з сучасних філософії та методології науки, уміти застосовувати набуті знання в науковій та практичній діяльності.

Метою пропонованого курсу є ґрунтовна підготовка майбутніх аспірантів у сфері філософії та методології науки, а також у сфері філософії пізнання, що передбачає поглиблення вже здобутих при вивченні фундаментальних філософських дисциплін навичок філософської рефлексії та активне їх залучення до науково-пізнавальної діяльності.

Завдання: Стратегічним завданням даного курсу є вироблення здатності до комплексного теоретичного аналізу феномену науки, а також оволодіння основними ідеями сучасних концепцій теорії пізнання. Він передбачає також: ознайомлення аспірантів із центральними напрямками та основною проблематикою філософії науки, а також, понятійним апаратом методології науки; систематизацію знання в історико-філософському контексті; аналіз особливостей філософії та методології науки як міждисциплінарної галузі; роз'яснення специфіки наукового пізнання на ґрунті інших світоглядних форм; доведення самоцінності науки як феномену духовної культури, що базується на класичних канонах науковості; експлікацію особливих рис наукового знання і пізнання в умовах посткласичної доби та глобалізації на рубежі ХХ-ХХІ століть.

Після вивчення курсу аспірант повинен ЗНАТИ:

- основні поняття, проблеми, завдання, що розв'язуються філософією науки, умови формування і способи існування філософії науки в історико-філософському аспекті, а також провідні концепції сучасної філософії науки, розроблені в межах постпозитивістської традиції і в ще сучасніших варіантах. Також знати потрібно ключові методи і методології, які вивчає філософія науки, елементи і напрями трансформації структури і динаміки розвитку наукового знання, основні проблемні ситуації зі сфери етики наукової діяльності, способи конструювання етосу наукового співтовариства;

- основні історичні етапи становлення науково-пізнавальної діяльності людства, центральні напрями і основні поняття філософії та методології науки;

- варіанти визначення поняття науки; основні характеристики науки; вміти: розрізняти різні прояви науки – як системи знань, виду діяльності і соціального інституту;

- ідеали і критерії науковості;

- особливості античного розуміння науки; середньовічні уявлення про істинне знання та вміти розрізняти ідеали науковості різних епох; встановлювати історичні паралелі в тлумаченні науки;

- особливості класичної, некласичної і постнекласичної науки, ключові наукові відкриття, що змінювали уявлення про науку;

- будову наукового знання на емпіричному і теоретичному рівнях; співвідношення емпірії і теорії, теорії і практики; вміти: розрізняти методи емпіричного і теоретичного пізнання; встановлювати моменти взаємозв'язку теоретичного і емпіричного рівнів науки; пояснювати значення філософських передумов наукового пізнання;

- принципи трансформації наукового знання, закономірності розвитку науки; вміти: розрізняти внутрішні і зовнішні детермінанти наукового розвитку, аналізувати найважливіші концепції розвитку науки, пояснювати особливості динаміки постнекласичної науки;

- основні параметри науки як соціального інституту, події, що зумовили інституалізацію науки; норми діяльності наукового співтовариства; вміти: прослідковувати зміни в соціальному статусі науки упродовж останніх століть; розкривати причини соціальної обумовленості розвитку науки;

- актуальні питання етики науки; формулювання наукового етосу; вміти: порівнювати цілі і засоби наукової діяльності в природознавстві і в гуманітаристиці; оцінювати значення глобальних проблем сучасності і місце науки в їх появі і розв'язанні;

- особливості буття науки в культурному просторі; передумови соціокультурної обумовленості наукового пізнання і знання; вміти: порівнювати становище науки в традиційному, індустріальному і постіндустріальному суспільствах; визначати взаємозв'язки науки і філософії, релігії, мистецтва, міфу;

- основний зміст розділів даної спеціалізованої дисципліни, які на сьогодні склалися, оволодіти основними філософсько-методологічними програмами та принципами, усвідомити необхідність «людиновимірного» аспекту науки як соціального та когнітивного феномену.

По завершенню вивчення курсу студент повинен УМІТИ:

-аналізувати особливості основних проблем центральних напрямів філософії та методології науки; характеризувати історико-філософський контекст основних методологічних проектів Вміти: встановлювати взаємозв'язки між різними періодами розвитку сучасної науки; виявляти базові засади наукового знання в сучасному його вигляді; пояснювати причини його видозмін і революційних трансформацій; визначати потенціал філософії та методології науки як міждисциплінарної галузі;

-застосовувати набуті знання при аналізі актуальних проблем розвитку наукового пізнання, можливих стратегій його розвитку. Потрібне також вміння використовувати на практиці основні методологічні принципи аналізу проблем

філософії науки, завдяки чому аналізувати проблематику різних концепцій філософії науки класичного і сучасного зразків. До вмінь слід віднести і розрізнення способів постановки і розв'язання проблем наукового пізнання і знання в різних концепціях і вченнях, в тому числі й з урахуванням відмінностей між класичною, некласичною і постнекласичною парадигмами епістемології. Важливо виробити вміння поєднувати при аналізі актуальних проблем наукового розвитку засобів філософії науки і епістемології, при цьому звертаючись не тільки до епістемних факторів, а й до чинників екстранаукового характеру – смислових, світоглядних, етичних категорій;

-на основі теоретичного знання в галузі філософії та методології науки виробити самостійний критичний стиль мислення, формувати власну світоглядну позицію, застосовувати набуті філософсько-методологічні знання в подальшій науковій та викладацькій діяльності.

РОЗУМІТИ: зміст основних категорій філософії науки, структуру і динаміку наукового пізнання в різних їх проявах, завдання різних методів, що використовуються в науковому дослідженні, особливості співвідношення логіко-методологічних і соціокультурних чинників розвитку науки в різні періоди її розвитку, взаємозв'язок контекстів доведення і обґрунтування в науковому пошуку тощо.

СФОРМОВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ:

ЗК1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3 Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК4 Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ФК1 Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів у педагогічній науці та дотичних до неї міждисциплінарних галузях.

ФК5. Здатність виявляти, ставити та розв'язувати дослідницькі науково-прикладні завдання в сфері освіти, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

ФК6. Здатність дотримуватись етичних норм, академічної доброчесності в науковій та професійній діяльності.

ФК8 Здатність до саморозвитку, професійного самовдосконалення, та ефективного самоменеджменту.

Програмні результати навчання:

ПРН1 Критично осмислювати знання про концептуальні засади, цілі, завдання, принципи функціонування освіти в Україні та світі, для розв'язання дослідницьких і професійних завдань, комплексних та інноваційних проблем, у

тому числі в міждисциплінарних галузях.

ПРН7 Планувати, організувати і здійснювати наукові (експериментальні) дослідження у сфері освіти з використанням інноваційних технологій, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми, презентувати результати дослідження та доводити власну наукову позицію.

ПРН8 Застосовувати філософські принципи, поняття і категорії для обґрунтування методологічних засад, визначення соціокультурних чинників авторського дослідження.

ПРН9 Здійснювати дослідження та/або провадити інноваційну діяльність з метою отримання нових знань та створення нових технологій та продуктів у сфері освіти та в ширших мультидисциплінарних контекстах.

ПРН10 Розробляти програму саморозвитку та самовдосконалення, обирати ефективний інструментарій презентації результатів власної професійної діяльності, створювати власний професійний імідж.

ПРН13 Дотримуватися принципів академічної доброчесності у власній науковій та професійній діяльності.

3. Структура дисципліни «Філософія та методологія науки»

Розділ I. Філософія науки

Роль та призначення науки. Наука як предмет філософського дослідження

Філософія науки. Співвідношення філософії і науки. Предметна сфера філософії науки. Основні характеристики науки як особливого виду людської діяльності. Мета, предмет і засоби наукової діяльності. Емпіристське пояснення науки як узагальнення фактичних даних. Теоретизм як спосіб пояснити наукову діяльність як поступове розгортання змісту загальної ідеї. Проблематизм як пояснення розвитку науки шляхом звернення до діалектичного процесу висунення і розв'язання проблем.

Виникнення філософії науки як напряму сучасної філософії. Наука і практика. Багатоманітність форм знання. Наукове і позанаукове знання. Наукове знання як система, його особливості і структура. Класифікація наук і проблема періодизації історії науки. Спадковість, єдність кількісних і якісних змін у розвитку науки.

Диференціація та інтеграція наук, взаємодія наук та їх методів. Посилення математизації, теоретизації та діалектизації науки. Динаміка наукового знання.

Наука як соціокультурний феномен. Наука, людина, повсякденність. Наука як відповідь на людські потреби. Етика науки. Філософський портрет вченого. Професійна і соціальна відповідальність вченого.

Етапи розвитку філософії науки. Позитивізм. Емпіріокритицизм. Неопозитивізм. Постпозитивізм. Особливості філософії науки кінця ХХ – початку ХХІ століття. Зародження і розвиток класичної науки. Некласична наука. Постнекласична наука.

Діахронна і синхронна множини визначень поняття науки. Історичні й культурні форми реалізації наукового знання. Природничо-наукова, математична, технічна і соціально-гуманітарна наукові раціональності. Розбіжності між різними формами науковості в оцінці істинності знань. Загальні вимоги до наукової раціональності та їх часткові модифікації. Вивчення наукової раціональності в межах філософії науки. Предмет, функції і методи філософії науки.

Вивчення науки як особливого виду знання засобами логіки і методології науки. Відмінність науки від інших видів знання. Проблема критеріїв науковості. Об'єктивно-істинне знання як мета наукового дослідження. Неможливість досягнення єдності методологічних стандартів в різних галузях науки.

Формування науки як соціального інституту. Норми діяльності наукового співтовариства. Поняття етосу науки. Суперечливість імперативів наукової діяльності.

Становлення наукового знання в історії філософії

Виникнення передумов наукових знань в стародавньому світі. Рецептурно-емпіричне, утилітарно-технологічне знання як набір індуктивних генералізацій і прикладних навиків. Зародження несистемних, теорійно-номологічних пізнавальних форм.

Архаїчне знання стародавнього світу. Формування законів мислення.

Утворення каузальних зв'язків. Поява індуктивної генералізації та встановлення імплікативних відносин «якщо... то», що є передумовою закону. Набуття технічних навиків, що мають нормативно-інструктивний статус і організують діяльність суб'єкта з об'єктом, відмінність знання-технології від знання-споглядання, вироблення відношення до дійсності. Прогрес поступової наукової настанови на розкриття, відтворення закономірних рис дійсності. Співпадіння гносеологічного процесу з розквітом давньосхідної культури в історичному часі.

Імперсональність, фундаментальність наукових інтенцій, концептуальне моделювання, первинний емпіризм античної науки. Творчість Піфагора, елеатів, Платона, Арістотеля, стоїків, скептиків. Розвиток картини Буття-Логосу, застосування різних форм споглядання. Платон, вчення про ідеї, «буття як річ у собі» у всій його чистоті, примат думки над відчуттями. Вчення Арістотеля про досвідну природу знання. Антагонізм метафізики і досвіду, квінтесенція пізнання у загальному і одиничному.

Середньовічна наука як спосіб освоєння дійсності на рівні трансцендентних форм буття. Конфлікт предметного і трансцендентного у загальних поняттях. Схоластичне теоретизування. Герметизм, символізм, ієрархізм, авторитаризм, консерватизм, традиціоналізм, ретроспективність, дидактизм, телеологізм, універсалізм, споглядальність, квалітативізм, містицизм, есенціалізм, фундаменталізм. Середньовічна екзегетика як тлумачення, обговорення, заперечення або підтвердження божих істин текстами.

Становлення і розвиток сучасної науки. Основні періоди

Класична наука як передумова для формування фундаментальної науки. Дж. Бруно, Г. Галілей, І Ньютон, Б. Паскаль, Р. Декарт, Г. Лейбніц, Д. Максвелл, А. Пуанкаре. Знання перспектив творіння буття з поточного моменту. Евристичний характер теоретизування (постановка проблеми, прийоми та методи дослідження, наочний опис, обґрунтування висновків, плюралізм у формах подачі, викладення, фіксації результатів дослідження). Реалізм, субстанціальність, динамізм, суматизм, есенціалізм, аналітизм, механіцизм, фундаменталізм, фіналізм, імперсональність, абсолютизм, кумулятивізм як основні детермінанти класичної науки.

Некласична наука як альтернатива класичній раціональності та як знання-відображення істотних властивостей реальності. Протест проти традиції, експериментаторство, нестандартність, умовність, відхід від візуальності, концептуалізм, символічність, ірраціональність, новаторство як базові принципи нетрадиційної інтелектуальної перспективи. Нова духовна пізнавальна парадигма початку ХХ ст.: інтергратизм, синергізм, поліфундаменталізм, холізм, доповняльність, релятивізм, нелінійність, когерентність, втрата наочності, інтертеоретичність.

Постнекласична (неонекласична) наука як знання-інструмент. Орієнтація на утвердження людини в світі. Відхід від субстанціоналізму, онтології. Поворот до креативізму, телеології. Нові тенденції у пізнанні: синкретизм як існування двох ліній (перша – спрямованість фундаментальної науки на отримання достовірного знання та друга – спрямованість прикладної науки на отримання соціально дієвого

утилізованого знання); теленомія (розкриття доцільно-сислової антропоморфної визначеності світу); нова раціональність (пошук оптимальних шляхів виживання). Крах гносеологічної утопії як внутрішньо самоочевидного, примусово-необхідного неспростовного знання. Об'єктивні масштабні зміни як в емпіричній науці (фіксація гравітаційних хвиль, створення неевклідової геометрії, небулевої алгебри, квантово-релятивістських побудов), так і в її методології (обмежувальні результати Геделя, Тарського, Чьорча, Коена, Льовенгейма, Ськолема, Бріджмена, Бора, Гайзенберга).

Вплив філософії на формування структури наукового знання

Емпіричний і теоретичний як два істотно різних, але взаємозалежних рівні в структурі наукового знання.

Формування теорії як інструменту, спрямованого на пояснення об'єктивної реальності. Емпіричний опис, систематизація, пояснення множини даних рівня як головне завдання наукової теорії.

Взаємозв'язок наукової теорії та ідеальних об'єктів. Опис властивостей ідеальних об'єктів, ідеальних конструкцій, утворених з первинних ідеальних об'єктів.

Філософія як передумова існування теорії. Взаємозалежність теорії і знання. Теорія як передзнання та як спосіб онтологічної та гносеологічної інтерпретації емпіричної дійсності.

Наукова теорія як дзеркальне відображення об'єктивної реальності. Відсутність імовірності. Поява імовірнісних теорій, крах однозначного детермінізму. Філософський індетермінізм.

Розвиток наукового знання

Наука як сфера творчості. Сенс діяльності та моральна відповідальність ученого дослідника.

Входження у сферу наукової діяльності. Виявлення наукових спрямувань, що визначають характер діяльності ученого. Пошук наукових проблем. Виявлення закономірностей наукового пізнання пов'язаних з повторюваністю явищ. Спостереження, експеримент, аналіз. Обґрунтування висновків.

Учення про наукові традиції (Т. Кун, І. Лакатос). Роль ученого у формуванні наукових традицій. Обмеженість наукових традицій.

Новації в науці: створення нових теорій; виникнення нових дисциплін. Місце новацій у: постановці нових проблем; побудові нової класифікації або періодизації; розробці нових експериментальних методів дослідження. Наукові революції як види новацій. Суперечливий характер взаємовпливу новацій й революцій. Наукові революції як способи перебудови наукових традицій та як форми трансформації світоглядних і методологічних засад науки, стилів мислення. Конкретно наукові й загальнонаукові революції. Спеціальнонаукові й загальнонаукові аспекти революції.

Наука як фундаментальна соціальна практика

Наука як особливий соціальний інститут. Виникнення перших наукових

співтовариств, академій, університетів, об'єднань дослідників. Спеціалізація наукової діяльності. Диференціація галузей наукового знання. Дисциплінарна організація науки. Формування професії науковця. Підготовка спеціальних наукових кадрів. Полеміка щодо суб'єкта наукової діяльності. Суб'єкт-об'єктні зв'язки.

Формування міжнародних об'єднань вчених, інтернаціональних дослідницьких колективів. Наука як особливий тип виробництва наукових знань. Соціальна підтримка, фінансування, експертна оцінка дослідницьких програм. Формування промислово-технічної бази для забезпечення наукового пошуку. Комплексний розподіл праці та цілеспрямована підготовка наукових кадрів. Спеціалізовані дослідження в окремих галузях науки, формування міждисциплінарних напрямків, полілог природничих, гуманітарних і технічних наук.

Наукова комунікація як сукупність різних видів професійного спілкування, взаємодії дослідників, оцінки отриманих результатів науковим співтовариством та як необхідна умова розвитку науки.

Характеристики наукового співтовариства. Спільність цілей, наукових традицій, морально-етичних позицій. Вибір дослідницьких орієнтирів.

Теоретичне знання в контексті розгортання цивілізації і культури. Вплив науки на сферу виробництва та інші сфери людської діяльності. Взаємозв'язок освіти і науки.

Наука як сфера етики

Людиновимірність науки. Опозиція «Людина-Світ (Природа)» як предмет аналізу сучасної філософії. Етика як фундаментальна філософська сфера знання. Ф. Бекон про корисність науки та її морально-етичне спрямування. Кантівський категоричний імператив науковця. Ідея відповідальності вченого у філософії пізнання.

Формування наукової картини світу та уявлень про природу як складну взаємодію екосистем (ідеї В. Вернадського про ноосферу, Л. Гумільова про пасіонарність). Роль екологічного знання у формуванні наукової системи уявлень. Людина як мікрокосм та її взаємодія з природою як макрокосмом – найважливіший компонент сучасної наукової картини світу, що поєднує знання про біосферу, з одного боку, і знання про соціальні процеси – з іншого. Формування нових світоглядних основ науки (Творчість К. Ціолковського). Сучасна наукова картина світу та формування нового типу планетарного мислення. Космічне мислення та моральний імператив. Техногенна цивілізація та «космічна філософія» східних культур.

Наука як явище культури

Вплив науки на сферу культури. Функції науки в суспільному бутті. Особливості наукового пізнання, його можливості та межі в різних культурних традиціях. Домінування техногенної цивілізації. Ризомний характер суспільного життя. С. Хантінгтон про зіткнення цивілізацій.

Виникнення глобальних загроз. Руйнування парадигми про природу як нескінченне містилище ресурсів. Проблема виживання в умовах загрози глобальної війни. Проблеми екології. Діяльність людини в науці. Коеволюція людини і природи.

Людська особистість як центральна категорія у філософії пізнання. Місце особистості в культурі. Трансформація особистості в індивідуальність та її роль у науці. Антропологічна криза в умовах сучасності. Нівелювання ролі світоглядних філософських дисциплін. Технократизм у фундаментальній науці.

Розділ II Методологія науки

Методологія наукового дослідження

Метод і методологія. Класифікація методів. Основні моделі співвідношення філософії і спеціальних наук. Функції філософії в науковому пізнанні. Загальнонаукові методи і принципи дослідження. Нормативний характер методологічних принципів науки. Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії. Перевірка або принцип спостереження. Максимальна узагальненість теорії. Здатність теорії до передбачення. Принципова простота теорії. Розуміння і пояснення.

Основні методологічні програми сучасності: індуктивізм, фальсифікаціонізм, конвенціоналізм, історизм. Критицизм і раціональність в концепції К. Поппера. Релятивність норм пізнавальної діяльності (М.Полан'ї), Еволюційна епістемологія і еволюційна програма С.Тулміна. Історико-еволюціоністський напрям Т. Куна. Логіко-нормативна модель зростання знання в науково-дослідницькій програмі І. Лакатоса. Плюралізм в епістемології П. Фейєрабенда. Тематичний аналіз науки Дж.Холтона.

Стилі наукового мислення та методологічні проблеми конкретних наук. Стиль наукового мислення як конкретно-історичний спосіб існування ідеалів і норм наукового дослідження, що відповідає існуючій науковій картині світу. Методологічні принципи як складова стилю наукового мислення, історичний характер методологічних принципів конкретних наук, їх евристична роль. Ідеали і норми пояснення в фізиці. Кореляція фізичних теорій та філософських учень. Філософські основи природничих наук. Філософська універсальна методологія та її застосування у сфері соціогуманітарного знання.

Розділ III. Філософія пізнання

Рівні наукового пізнання

Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання. Єдність емпіричного і теоретичного, теорії та практики. Проблема матеріалізації (об'єктивізації) теорії. Умови матеріалізації теорії.

Специфіка теоретичного пізнання та його форми. Співвідношення раціональної та ірраціональної, інтуїтивної та дискурсивної (логічної) сторін пізнання. Структурні компоненти теоретичного пізнання: проблема, гіпотеза, теорія, закон. Закон як ключовий елемент наукової теорії. Класифікація законів.

Структура і функції наукової теорії. Основні елементи структури теорії: вихідні основи (фундаментальні поняття, принципи, закони, рівняння, аксіоми),

ідеалізований об'єкт, логіка теорії, філософські настанови, соціокультурні та ціннісні фактори, сукупність законів і тверджень, виведених як наслідки з основоположень. Основні типи теорій. Специфічна структура теорій соціогуманітарних наук.

Емпіризм і схоластичне теоретизування. Прийоми і засоби емпіричного дослідження: опис, порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження. Фактуалізм і теоретизм у розумінні природи факту. Емпіричні узагальнення.

Вплив філософії на формування наукової картини світу

Світоглядне значення наукової картини світу. Проблема наукової картини світу в контексті історії. Механістична картина світу та її теоретичні і соціокультурні наслідки. Електродинамічна картина світу. Квантово-релятивістська картина світу та її філософські засади. Суперечність між гносеологічними і онтологічними засадами квантово-релятивістської картини світу.

Причинність і необхідність в класичній фізиці: лапласівський детермінізм і динамічні закони. Ймовірна причинність в некласичній науці: статистичні закони як зв'язок необхідного і випадкового. Проблема скінченності і нескінченності простору і часу в контексті космологічних уявлень: класичних (Ньютон), релятивістських (Ейнштейн, Фрідман), сучасних (Вайнберг, Лінде). Проблема незворотності часу в класичній і некласичній фізиці.

Редукціонізм: його можливості і межі.

І.Пригожин: Синергетика як нове світобачення. Руйнування звичних уявлень про світ. Хаос в якості створюючого начала. Закономірність і випадковість. Шляхи розвитку складноорганізованих систем. Механізм локалізації (виникнення структур та їх еволюція). Принципи оперування зі складними системами та керування ними. Синергетика як спосіб розкриття закономірностей і умов протікання швидких лавиноподібних процесів та процесів нелінійного самостимулюючого зростання.

Ідеї космізму (К.Ціолковський, А.Чижевський) та їх значення для формування сучасної наукової картини світу. Ноосферні ідеї В.Вернадського.

Пасіонарність і коеволуція як актуальні проблеми філософії науки ХХІ століття (Л. Гумільов).

Кібернетика, генетика, біологія в контексті становлення нової наукової парадигми.

Значення наукової раціональності як філософської проблеми.

Раціональність як спосіб відношення людини до світу. Структура і типологія раціональності. Багатоманітність форм раціональності. Класична і некласична раціональність: розум і культура. Детермінанти розвитку наукової раціональності. Історичні типи наукової раціональності. Глобальні наукові революції і зміна історичних типів наукової раціональності. Класичний ідеал раціональності і його втілення в історичному типі раціональності класичної науки. Виявлення обмеженості класичному ідеалу раціональності під час наукової революції початку ХХ століття. Некласична і постнекласична наукова раціональність.

Епістемологічні характеристики наукової раціональності. Ідея об'єктивізму в традиційній епістемології. Критика об'єктивізму філософами феноменологічного та аналітичного напрямів. Суб'єктивна і комунікативна раціональність. Істина і цінності.

Раціональність в когнітивних і соціальних системах. Соціокультурні та екзистенційні передумови кризи наукової раціональності. Наука як форма панування і фактор відчуження. Проблема налагодження зв'язку науки з життєвим світом людини. Наукова раціональність і техніка. Технізація і життєвий світ. Раціоналістичний проект модерну та його критика. Сучасна філософія науки на шляху до нового розуміння наукової раціональності.

4. Зміст дисципліни. Календарно-тематичний план

Назви тем	Кількість годин					
	усьог о	Денна/заочна ф. н.				
		л	п			с. р.
1						
Теоретична частина						
Тема 1. Роль та призначення науки. Наука як предмет філософського дослідження.		2	2			10
Тема 2. Становлення наукового знання в історії філософії.		2	2			10
Тема 3. Становлення і розвиток сучасної науки. Основні періоди.		2	2			10
Тема 4. Структура наукового знання. Розвиток наукового знання. Рівні наукового пізнання.		2	2			10
Тема 5. Наука як фундаментальна соціальна практика.		2	1			10
Тема 6. Науки як сфера етики. Наука як явище культури.		2	1			10
Тема 7. Методологія наукового дослідження.		2	2			10
Тема 8. Вплив філософії на формування наукової картини світу.		2	2			10
Тема 9. Синергетика та наука. Значення наукової раціональності як філософської проблеми.		2	2			10
Тема 10. Метод і методологія. Класифікація методів.		2	2			5

Тема 11. індуктивізму. фальсифікаціонізму.	Методологія Методологія		2	2			5
Тема 12. конвенціоналізму. історизму.	Методологія Методологія		2	2			4
Усього годин орієнтовно:		150	24	22			104

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Сміслові грані поняття науки	1.Багатогранність феномену науки. 2.Наука як система знань. 3.Наука як особливий вид діяльності. 4.Наука як соціальний інститут.	2
Тема 2. Становлення наукового знання в докласичний період	1.Історична поліморфність наукового знання. 2.Значення античності у становленні теоретичного знання. 3.Середньовічні погляди на теоретичне і експериментальне знання.	2
Тема 3. Основні періоди розвитку сучасної науки	1.Становлення сучасної науки в добу Нового часу. 2.Новації некласичного періоду розвитку науки. 3.Особливості постнекласичної наукової парадигми.	2
Тема 4. Структура наукового знання	1.Емпіричний рівень наукового дослідження. 2.Теоретичний рівень науки. 3.Взаємозв'язок теорії і емпірії. 4.Метатеоретичний ступінь наукового пізнання.	2
Тема 5. Динаміка наукового знання	1.Основні характеристики розвитку науки. 2.Еволюційні і революційні періоди розвитку науки. 3.Кумулятивізм і теза про неспівмірність теорій. 4.Інтерналізм і екстерналізм у поясненні розвитку науки.	2
Тема 6. Соціальна природа науки	1.Історичне становлення науки як соціального інституту.	2

	2.Поняття наукового співтовариства. 3.Принципи наукової комунікації. 4.Зміна статусу науки в інформаційному суспільстві.	
Тема 7. Етика науки	1.Ідеал ціннісно нейтральної науки і його невиправданість. 2.Поняття наукового етосу. 3.Екологізація і гуманізація наукової свідомості.	2
Тема 8. Наука як феномен культури	1.Наука і міфологічна свідомість. 2.Наука і релігія. Наука і філософія. Наука і мистецтво. 3.Постпозитивістське відкриття соціокультурної зумовленості науки. 4.Наука як символічна система. 5.Значення науки для формування сучасної цивілізації.	2
Тема 9. Метод і методологія. Класифікація методів.	1.Загальнонаукові методи і прийоми дослідження. 2.Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії: вимога перевірюваності. 3.Вимога максимальної узагальненості теорії. 4.Вимога перебачувальної сили теорії, вимога принципової простоти теорії.	2
Тема 10. Методологія індуктивізму.	1.Метод верифікації. Завдання індуктивно орієнтованої науки. 2.Неможливість створення методології прогнозуючого характеру при дослідженні конкретних питань. 3.Судження як інструмент, істинність або хибність його ствердження. Істинність складного речення – функція істинності його складових. 4.Використання поняття істини при співставленні двох висловлювань.	2
Тема 11. Методологія фальсифікаціонізму.	1.Проблема зростання знання. 2.Перехід від аналізу структури до аналізу процесу. 3.Фальсифікаціонізм як кодекс методологічних угод.	2
РАЗОМ орієнтовно:		22 год.

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Читання спеціальної наукової літератури	104
РАЗОМ орієнтовно:		год.

7.Опис лекцій та семінарів дисципліни «ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ»

Лекція 1. Філософія науки як напрям сучасної філософії.

Філософія науки як самостійний філософський напрям і як розділ відповідної філософської доктрини в межах інших філософських напрямів. Екстерналістські та інтерналістські концепції дослідження науки.

Дж. Бернал (екстерналістський підхід), А. Койре (інтерналістський підхід). Малопродуктивність виведення наукових процесів безпосередньо з практики та неможливість виведення наукового пізнання з інтелектуальних факторів у відриві від суспільного життя. Етапи розвитку філософії науки: позитивізм, емпіріокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм. Особливості філософії науки кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Лекція 2. Емпіричні і теоретичні рівні наукового пізнання.

Особливості емпіричного дослідження, його прийом і засоби: опис, порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження. Емпіричні узагальнення, специфіка теоретичного пізнання та його форми. Структурні компоненти теоретичного пізнання: проблема, гіпотеза, теорія, закон.

Структура і функції наукової теорії: основні типи теорій. Закон як ключовий елемент наукової теорії. Єдність емпіричного і теоретичного, теорії і практики.

Лекція 3. Філософські засади наукової картини світу.

Історичний ракурс проблеми наукової картини світу. Світоглядне значення наукової картини світу. Механістична, електординамічна, квантово-релятивіська картини світу. Можливості і межі редукціонізму у побудові наукової картини світу. Ноосферні ідеї та їх значення для формування сучасної наукової картини світу.

Лекція 4. Синергетика як нове світобачення.

І. Пригожин: уявлення про становлення порядку через хаос, біфуркаційні зміни. Нестійкість як фундаментальна характеристика еволюційних процесів.

Руйнування звичних уявлень, негативного відношення до нерівноважності та нестійкості. Позиція класичного розуму: світ жорстко пов'язаний причинно-наслідковими зв'язками, розвиток ретросказуємий і може бути передбаченим; результат зовнішнього управляючого впливу – однозначний і лінійний. Синергетичне бачення: більшість процесів лавиноподібного зростання здійснюється не по експоненті, а в так званому режимі з загостренням. Середовище як носій наступних форм організації. Використання синергетичних

ідей в конкретно-наукових дослідженнях.

Лекція 5. Наукова раціональність як філософська проблема.

Історичні типи раціональності. Класичний ідеал раціональності і його втілення в історичному типі раціональності класичної науки. Некласична і постнекласична наукова раціональність. Епістемологічні характеристики наукової раціональності. Ідея об'єктивізму. Суб'єктивна і комунікативна раціональність. Істина і цінності. Раціональність в когнітивних і соціальних системах.

Лекція 6. Метод і методологія. Класифікація методів.

Основні моделі співвідношення філософії і спеціальних наук. Функції філософії в науковому пізнанні. Загальнонаукові методи і прийоми дослідження. Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії: вимога перевірюваності, вимога максимальної узагальненості теорії, вимога перебачувальної сили теорії, вимога принципової простоти теорії.

Лекція 7. Методологія індуктивізму.

Доведення позитивних знань досвідом. Метод верифікації. Завдання індуктивно орієнтованої науки. Неможливість створення методології прогнозуючого характеру при дослідженні конкретних питань. Судження як інструмент, істинність або хибність його ствердження. Істинність складного речення – функція істинності його складових. Використання поняття істини при співставленні двох висловлювань. Довільність вибору правил побудови речень і правил перетворення. Можливість переведення всіх наукових положень на фізичну мову. Логічна семантика: проблема реальності зовнішнього світу – проблема не «досвіду», а обраної мови. Сформульовані наукою закони природи – правила поведінки для дослідника. Принципи редукціонізму і фаллібізму.

Лекція 8. Методологія фальсифікаціонізму.

Виникнення фальсифікаціонізму на ґрунті критики індуктивізму. К. Поппер: фальсифікаціонізм як певна інтерпретація конвенціоналізму. Перевірка (демаркація) теоретичних положень через їх спростування. Емерджентний розвиток науки. Проблема зростання знання. Перехід від аналізу структури до аналізу процесу. Фальсифікаціонізм як кодекс методологічних угод.

Лекція 9. Методологія конвенціоналізму.

Неспівмірність засобів здобування емпіричного та теоретичного знання. «Система наукових знань» як «класифікуюча система». Припущення можливості побудови будь-якої системи класифікації, яка поєднує факти в логічно самонесуперечливе ціле. Піднесення дедуктивізму до рівня методологічних проблем. «Рекурентні міркування» А. Пуанкаре та «теза Дюгема-Куайна». Перевірка та спростування в науці системи взаємопов'язаних положень теорії, а не окремих її речень чи гіпотез. Винахід за допомогою інтуїції.

Лекція 10. Методологія історизму.

Історизм як форма створення структурносамовизначеної розвинутої науки. Т. Кун «Структура наукових революцій». Пізнання як внесок не в наукову істину, а в розвиток здатності розв'язувати проблеми за допомогою свідомості. Коректування теорії різними способами. «Навантаження» фактів за змістом, який несе теоретична система в цілому. «Нове знання» як таке, що завжди в чомусь

суперечить вже відомому. Не факти визначають теорію, а теорія визначає, які саме факти будуть нею осмислені. Спростування теорії теорією. Невизнання джастифікаціонізму. Неспростування теорії будь-яким фактом. Аналіз історичного поступу певної науки: можливість структурувати науку на різні програми, що мають чітко окреслене «жорстке ядро». Програми обґрунтування математики, біології, фізики.

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1. Роль та призначення науки. Наука як предмет філософського дослідження.

Лекція 2. Становлення наукового знання в історії філософії.

Лекція 3. Становлення і розвиток сучасної науки. Основні періоди.

Лекція 4. Структура наукового знання.

Лекція 5. Розвиток наукового знання.

Лекція 6. Наука як фундаментальна соціальна практика.

Лекція 7. Науки як сфера етики.

Лекція 8. Наука як явище культури.

Лекція 9. Методологія наукового дослідження.

Лекція 10. Рівні наукового пізнання.

Лекція 11. Вплив філософії на формування наукової картини світу.

Лекція 12. Синергетика та наука.

Лекція 13. Значення наукової раціональності як філософської проблеми.

Лекція 14. Метод і методологія. Класифікація методів.

Лекція 15. Методологія індуктивізму.

Лекція 16. Методологія фальсифікаціонізму.

Лекція 17. Методологія конвенціоналізму.

Лекція 18. Методологія історизму.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Сміслові грані поняття науки

1. Багатогранність феномену науки.
2. Наука як система знань.
3. Наука як особливий вид діяльності.
4. Наука як соціальний інститут.

Тема 2. Становлення наукового знання в докласичний період

1. Історична поліморфність наукового знання.
2. Значення античності у становленні теоретичного знання.
3. Середньовічні погляди на теоретичне і експериментальне знання.

Тема 3. Основні періоди розвитку сучасної науки

1. Становлення сучасної науки в добу Нового часу.
2. Новації некласичного періоду розвитку науки.
3. Особливості постнекласичної наукової парадигми.

Тема 4. Структура наукового знання

1. Емпіричний рівень наукового дослідження.
2. Теоретичний рівень науки.
3. Взаємозв'язок теорії і емпірії.
4. Метатеоретичний ступінь наукового пізнання.

Тема 5. Динаміка наукового знання

1. Основні характеристики розвитку науки.
2. Еволюційні і революційні періоди розвитку науки.
3. Кумулятивізм і теза про неспівмірність теорій.
4. Інтерналізм і екстерналізм у поясненні розвитку науки.

Тема 6. Соціальна природа науки

1. Історичне становлення науки як соціального інституту.
2. Поняття наукового співтовариства.
3. Принципи наукової комунікації.
4. Зміна статусу науки в інформаційному суспільстві.

Тема 7. Етика науки

1. Ідеал ціннісно нейтральної науки і його невиправданість.
2. Поняття наукового етосу.
3. Екологізація і гуманізація наукової свідомості.

Тема 8. Наука як феномен культури

1. Наука і міфологічна свідомість.
2. Наука і релігія. Наука і філософія. Наука і мистецтво.
3. Постпозитивістське відкриття соціокультурної зумовленості науки.
4. Наука як символічна система.
5. Значення науки для формування сучасної цивілізації.

Тема 9. Метод і методологія. Класифікація методів.

1. Загальнонаукові методи і прийоми дослідження.
2. Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії: вимога перевірюваності.
3. Вимога максимальної узагальненості теорії.
4. Вимога перебачувальності сили теорії, вимога принципової простоти теорії.

Тема 10. Методологія індуктивізму.

1. Метод верифікації. Завдання індуктивно орієнтованої науки.
2. Неможливість створення методології прогнозуючого характеру при дослідженні конкретних питань.
3. Судження як інструмент, істинність або хибність його ствердження. Істинність складного речення – функція істинності його складових.
4. Використання поняття істини при співставленні двох висловлювань.

Тема 11. Методологія фальсифікаціонізму.

7. Проблема зростання знання.
8. Перехід від аналізу структури до аналізу процесу.
9. Фальсифікаціонізм як кодекс методологічних угод.

8. Методи навчання

У процесі вивчення дисципліни застосовуються наступні методи навчання:

У процесі вивчення дисципліни застосовуються наступні методи навчання:

За типом пізнавальної діяльності:

- ~ пояснювально-ілюстративний;
- ~ репродуктивний;
- ~ проблемного викладу;
- ~ дослідницький;

відповідно до логіки пізнання:
аналітичний;
індуктивний;
дедуктивний;

За основними етапами процесу:
формування знань;
формування умінь і навичок;
застосування знань;
узагальнення;
закріплення;
перевірка;

За системним підходом:
стимулювання та мотивація;
контроль та самоконтроль.

За джерелами знань:
словесні – розповідь, пояснення, лекція;
наочні – демонстрація, ілюстрація.

За рівнем самостійної розумової діяльності:
проблемний;
частково-пошуковий;
дослідницький;
метод проблемного викладання.

Методи під час дистанційного навчання:

телекомунікаційні (інтерактивні комп'ютерні відеоконференції, on-line консультації, самостійна робота студентів з використанням освітніх платформ (Zoom, Classroom, Google Meet) та месенджерів (Telegram, Viber), інформаційний контент сайтів курсу на Moodle ЦДПУ.

9 Методи контролю

Поточне оцінювання: фронтальне та індивідуальне усне опитування, письмове опитування, тестування, перевірка самостійної роботи студентів з першоджерелами, письмовий поточний контроль), перевірка, контрольної роботи тощо.

Тематичний контроль проводиться на підставі оцінювання результатів знань студентів після вивчення матеріалу з розділу (усний/письмовий/ on-line тестування).

10. Політика виставлення балів. Вимоги викладача

Критеріями оцінки є:

виконання письмових завдань:

- повнота розкриття питання;
- цілісність, системність, логічність, уміння формулювати висновки;
- акуратність оформлення письмової роботи.

Максимальний бал за виступ з питань певної теми на *семінарському занятті* – **10 балів.**

До 15-ти балів аспірант може отримати за виконані завдання *самостійної роботи* з певної теми, з урахуванням якості, повноти виконання завдання.

35 балів аспірант може отримати за **індивідуальне науково-дослідне завдання**.

За виконання контрольних робіт аспірант отримує бали, які враховуються в процесі розрахунків підсумкової семестрової оцінки:

Максимальна кількість балів – **40 (1-ша робота), 30 (2-га робота)**.

Результати контрольних робіт доводяться до відома аспірантів не пізніше ніж через два робочі дні після їх виконання.

Перескладання контрольних робіт допускається в терміни, визначені викладачем, під час поточних консультацій.

ПІДСУМКОВИЙ (СЕМЕСТРОВИЙ) КОНТРОЛЬ

З дисципліни «Філософія та методологія науки» передбачена така форма семестрового контролю, як **залік**, який проводиться наприкінці I семестру та **екзамен**, наприкінці II семестру.

Підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів поточного контролю. Залік виставляється за результатами роботи впродовж усього семестру.

Усім аспірантам, які повністю виконали навчальний план і позитивно атестовані з цієї дисципліни (набрали не менше 60 % від 100 балів), сумарний результат семестрового контролю в балах та дворівневою шкалою «зараховано», «не зараховано», за шкалою ECTS заноситься у Відомість обліку успішності, Залікову книжку. У випадку отримання менше 60 балів (FX,F) за результатами семестрового контролю, аспірант обов'язково здійснює перескладання для ліквідації академзаборгованості.

11. Розподіл балів

Поточне тестування та самостійна робота	Сума
---	------

№ 1				№ 2			№ 3	Підсумкова семестрова
T. 1	T.2	T. 3	КР 1	T. 4	T. 5	КР 2	T. 6	
5	5	5	40	5	5	30	5	

T1, T2 ... T9 – теми розділів.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

- 1.Наукові пошуки досократиків.
- 2.Давньогрецькі математика і астрономія.
- 3.Арістотелівські здобутки в сфері наукової методології.
- 4.Ієрархічність як принцип середньовічної науки.
- 5.Зародження експериментального природознавства в пізньому середньовіччі.
- 6.Наукові відкриття доби Відродження і їх значення для утвердження соціокультурної самобутності науки.
- 7.Основні принципи Галілеєвого природознавства.
- 8.Інституалізація науки в Новий час: утворення академій, початок наукового листування, видання перших академічних журналів.
- 9.Особливості некласичного природознавства.
10. Становлення постнекласичної науки.

11. Значення фактів у науковому дослідженні (за Л.Флеком).
12. Причини неможливості однозначного виведення теорії з фактів.
13. Емпіричні і теоретичні закони.
14. Особливості ідеальних об'єктів теорії.
15. Відмінності математичної і природничої теорій.
16. Методологічні засади наукового дослідження. Методи емпіричного і теоретичного пізнання.
17. Альтернативні підходи в поясненні розвитку наукового знання.
18. Узгодженість методологічних і соціокультурних впливів на наукову динаміку.
19. Можливості порівняння значення термінів у різних теоріях.
20. Відмінності соціокультурних обставин розвитку науки в докласичний і сучасний періоди її розвитку.
21. Взаємозалежність наукових винаходів, інновацій, технологічних модернізацій.
22. Державна підтримка фундаментальних досліджень.
23. Комерційні сторони розвитку науки.
24. Значення права інтелектуальної власності.
25. Свобода наукового пошуку.
26. Відповідальність науки за долю людства.
27. Можливості гуманізації науки.
28. Гуманізація і гуманітаризація освіти.
29. Роль філософії в утвердженні людиномірності науки.

ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАЛІКУ

1. Передумови наукових знань в стародавньому світі.
2. Класична наука.
3. Некласична наука.
4. Постнекласична наука.
5. Багатоманітність форм знання. Наукове і позанаукове знання.
6. Наукове знання як система, його особливості і структура.
7. Диференціація та інтеграція наук, взаємодія наук та їх методів.
8. Наука як соціокультурний феномен.
9. Етика науки. Професійна і соціальна відповідальність вченого.
10. Співвідношення філософії і науки. Предметна сфера філософії науки.
11. Етапи розвитку філософії науки (позитивізм, емпіриокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм).
12. Особливості філософії науки кінця ХХ- початку ХХІ століття. Математизація, теоретизація та діалектизація сучасної науки.
13. Прийоми і засоби емпіричного дослідження: опис, порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція.
14. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження.
15. Структурні компоненти теоретичного пізнання: проблема, гіпотеза, теорія, закон.

16. Структура і функції наукової теорії.
17. Специфічна структура теорій соціально-гуманітарних наук.
18. Закон як ключовий елемент наукової теорії. Класифікація законів.
19. Механістична картина світу та її теоретичні і соціокультурні наслідки.
20. Електродинамічна картина світу.
21. Квантово - релятивістська картина світу.
22. Причинність і необхідність в класичній фізиці. Ймовірнісна причинність в некласичній науці.
23. Редукціонізм: його можливості і межі.
24. Синергетика: хаос в якості створюючого начала.
25. Синергетика: шляхи розвитку складноорганізованих систем.
26. Ідеї російського космізму та їх значення для формування сучасної наукової картини світу.
27. Віртуалістика і феномен клонування в контексті нової парадигми.
28. Раціональність як спосіб відношення людини до світу.
29. Історичні типи наукової раціональності: класичний, некласичний, постнекласичний.
30. Наукова раціональність і техніка.
31. Раціональність в когнітивних і соціальних системах.

Додаткові:

1. Метод і методологія. Класифікація методів.
2. Функції філософії в науковому пізнанні.
3. Загальнонаукові методи і прийоми дослідження.
4. Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії.
5. Розуміння і пояснення.
6. Методологія індуктивізму.
7. Методологія фальсифікаціонізму.
8. Методологія конвенціоналізму.
9. Методологія історизму.
10. Методологічні принципи К. Поппера.
11. Методологічні принципи Т. Куна.
12. Методологічні принципи Ст. Тулміна.
13. Науково-дослідницька програма І. Лакатоса.
14. Епістемологія П. Фейєрабенда.
15. Стилi наукового мислення.
16. Філософсько-методологічні питання фізики.
17. Філософсько-методологічні настанови природничих наук.
18. Філософська методологія та її застосування у сфері соціально-гуманітарного знання.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ

1. Передумови наукових знань в стародавньому світі.
2. Класична наука.
3. Некласична наука.
4. Постнекласична наука.
5. Багатоманітність форм знання. Наукове і позанаукове знання.
6. Наукове знання як система, його особливості і структура.
7. Диференціація та інтеграція наук, взаємодія наук та їх методів.
8. Наука як соціокультурний феномен.
9. Етика науки. Професійна і соціальна відповідальність вченого.
10. Співвідношення філософії і науки. Предметна сфера філософії і науки.
11. Етапи розвитку філософії науки (позитивізм, емпіриокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм).
12. Особливості філософії науки кінця ХХ- початку ХХІ століття. Математизація, теоретизація та діалектизація сучасної науки.
13. Прийоми і засоби емпіричного дослідження: опис, порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент, аналіз, індукція.
14. Факт як найважливіший елемент емпіричного дослідження.
15. Структурні компоненти теоретичного пізнання: проблема, гіпотеза, теорія, закон.
16. Структура і функції наукової теорії.
17. Специфічна структура теорій соціально-гуманітарних наук.
18. Закон як ключовий елемент наукової теорії. Класифікація законів.
19. Механістична картина світу та її теоретичні і соціокультурні наслідки.
20. Електродинамічна картина світу.
21. Квантово - релятивістська картина світу.
22. Причинність і необхідність в класичній фізиці. Ймовірнісна причинність в некласичній науці.
23. Редукціонізм: його можливості і межі.
24. Синергетика: хаос в якості створюючого начала.
25. Синергетика: шляхи розвитку складноорганізованих систем.
26. Ідеї російського космізму та їх значення для формування сучасної наукової картини світу.
27. Віртуалістика і феномен клонування в контексті нової парадигми.
28. Раціональність як спосіб відношення людини до світу.
29. Історичні типи наукової раціональності: класичний, некласичний, постнекласичний.
30. Наукова раціональність і техніка.
31. Раціональність в когнітивних і соціальних системах.
32. Метод і методологія. Класифікація методів.
33. Функції філософії в науковому пізнанні.
34. Загальнонаукові методи і прийоми дослідження.
35. Загальнонаукові методологічні принципи як вимоги до наукової теорії.
36. Розуміння і пояснення.
37. Методологія індуктивізму.
38. Методологія фальсифікаціонізму.

- 39.Методологія конвенціоналізму.
- 40.Методологія історизму.
- 41.Методологічні принципи К. Поппера.
- 42.Традиції і новації в науці (Т. Кун).
- 43.Наукові революції (Т.Кун).
- 44.Методологічні принципи Ст. Тулміна.
- 45.Науково-дослідницька програма І. Лакатоса.
- 46.Епістемологія П.Фейєрабенда.
- 47.Стилі наукового мислення.
- 48.Філософсько-методологічні питання фізики.
- 49.Філософсько-методологічні настанови природничих наук.
- 50.Філософська методологія та її застосування у сфері соціально-гуманітарного знання.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Аналитическая философия: Избранные тексты. – М.,1993.
- 2.Апель К.-О. Трансформация философии. – М., 2001.
- 3.Барсков А.Г. Научный метод: возможности и иллюзии. М.,1994.
- 4.Бахтин М.М. Автор и герой: к философским основам гуманитарных наук. – СПб., 2000.
- 5.Бахтин М.М. Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук. – СПб., 2000.
- 6.Белов В.А. Ценностное измерение науки.- М.2001.
- 7.Бернал Дж. Наука в истории общества. – М., 1956.
- 8.Бор Н. Атомная физика и человеческое познание. – М.,1961.
- 9.Борн М. Размышления и воспоминания физика. – М., 1977.
- 10.Борн М. Размышления и воспоминания физика. – М., 1977.
- 11.Брентано Ф. Избранные работы. – М., 1996.
- 12.Бройль Л. По тропам науки. – М., 1962.
- 13.Бройль Л. По тропам науки. – М., 1962.
- 14.Бургин М.С., Кузнецов В.И. Введение в современную точную методологию науки. – М., 1994.
- 15.Бэкон Ф. Новый Органон // Бэкон Ф. Соч.: В 2 т. – М.,1978. – т.2.
- 16.Вайцеккер К. Физика и философия // Вопросы филос. – 1993 № 1.
- 17.Вайцеккер К. Физика и философия // Вопросы философии. 1993. №1.
- 18.Введение в философию и методологию науки / Е. В. Ушаков. – М.:Издательство «Экзамен», 2005. – С. 187-247.
- 19.Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990.
- 20.Вернадский В.И. Избранные труды по истории науки. – М., 1981.
- 21.Витгенштейн Л. Философские работы. Часть I. – М.,1994.
- 22.Вітгеншайн Л. Логіко-філософський трактат. Tractatus Logico-Philosophicus, Філософські дослідження. – К.: Основи, 1995.
- 23.Гадамер Г.-Г. Різноманітність мов і розуміння світу // Герменевтика і

поетика / Вибрані твори. – К.: Юніверс, 2001. – С. 164-175.

24. Дільтей В. Виникнення герменевтики // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навч. Посібник. – К.: Ваклер, 1996. – С. 33-51.

25. Добронравова І.С. Синергетика: становлення нелінійного мислення. – К., 1990.

26. Добронравова І. С., Сидоренко Л. І., Петрущенко С. П., Шашкова Л. О. Філософія науки. – Київ, 2002.

27. Добронравова І. С., Сидоренко Л. І., Петрущенко С. П., Шашкова Л. О. Філософія науки. – Київ, 2002. – www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html

28. Добронравова І.С. Некласична раціональність для неklasичної науки. – Вісник Київського університету. Політологія і філософія. Вип.3. Київ, 2001.

29. Е. Мах – С. 296-299.

30. Ильин В.В. Теория познания. Введение. Общие проблемы. М., 1994.

31. История методологии социального познания. Конец XIX- XX вв. – М., 2001.

32. Канке В.А. Основные философские направления и концепции науки: итоги XX столетия. – М., 2000.

33. Кант И. Критика чистого разума // Кант И. Соч. В 6 т. – М., 1964, т.3.

34. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. – М., 1997.

35. Карнап Р. Преодоление метафизики логическим анализом языка

36. Кедров Б.М. Проблемы логики и методологии науки. Избранные труды. – М., 1990.

37. Конт О. Дух позитивной философии. – Ростов н/Д., 2003.

38. Кохановский В.П. Философия и методология науки. – Ростов н/Д., 1999.

39. Кохановский В.П., Пржиленский В.И., Сергодеева Е.А. Философия науки. Уч. пособие. – Москва, Ростов н/Д., 2005.

40. Куайн В. Онтологическая относительность // Современная философия науки: Знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада: Хрестоматия. – М., 1996.

41. Кун Т. Структура научных революций. – Port-Royal, 2001.

42. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1977.

43. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. – М., 1995.

44. Лекторский В.А. Эпистемология классическая и неклассическая. – М., 2001.

45. Лиотар Ф. Переписать современность // Ступени: философский журнал., 1994., №2.

46. Мамардашвили М. Идея преемственности и философская традиция. /Из книги «Как я понимаю философию». – М.: «Прогресс», 1990. – С. 91-90.

47. Мамардашвили М.К. Стрела познания (набросок естественно-научной гносеологии), - М., 1997.

48. Мамардашвили М.К. Стрела познания (набросок естественнонаучной гносеологии). М., 1977.

49. Методология исследования в естественных науках. Г Галилей – С. 278-281.

50. Микешина Л. А. Философия науки. Хрестоматия. – М., «Флинта», 2005.

51. Микешина Л. А. Философия науки. Хрестоматия. – М., «Флинта», 2005.
52. Микешина Л.А. Философия познания. М., 2002.
53. Моисеев Н.Н. Современный рационализм. – М., 1995.
54. Научные и ненаучные формы мышления. – М., 1996.
55. Никифоров А.П. Философия науки: история и методология. – М., 1998.
56. Новиков А.А. Рациональность в ее истоках и утратах // Вопросы философии., 1995. № 5.
57. О. Конт – С. 85-89.
58. Общая методология науки. Р. Декарт – С. 160-164.
59. Общая методология науки. Ф. Бэкон – С. 156-157.
60. Полани М. Личностное знание. – М., 1985.
61. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. — К.: Основи, 1994. Т.2.
62. Поппер К. Логика и рост научного знания. М.: Прогресс, 1983. — С. 46-63, 73-123, 316-378, 380-391.
63. Поппер К. Логика социальных наук // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики. — М.: Эдиториал, 2000. – С. 298-313.
64. Поппер К.Р. Логика и рост научного знания. – М., 1983.
65. Поппер К.Р. Объективное знание. Эволюционный поход. – М., 2002.
66. Поппер К.Р. Что такое диалектика // Вопросы философии. 1995. №1.
67. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии., 1991. № 6.
68. Проблема ценностного статуса науки на рубеже XXI века. – СПб, 1999.
69. Проблемы методологии постнеклассической науки. М., 1992.
70. Рассел Б. Человеческое познание: Его сферы и границы. – Киев, 1997.
71. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике. – М., 2000.
72. Риккерт Г. Наука о природе и наука о культуре - М., 1998.
73. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. – М., 1998.
74. Розин В.М. Философия и методология: традиция и современность // Вопросы философии. 1996. № 11.
75. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. – К.: Основи, 1998. – С. 35-56.
76. Современная картина мира. Формирование новой парадигмы. – М., 2001.
77. Современная философия науки.- М., 1996.
78. Степин В. С. Теоретическое знание. – М., Прогресс-Тридиция, 2000.
79. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы. – Гл. 3, С. 191-206.
80. Степин В.С. Теоретическое знание. – М., 2000.
81. Степин В.С., Горохов В.Г., Розов М.А. Философия науки и техники. – М., 1996.
82. Тулмин С. Структура развития науки / Из Бостонских исследований по философии науки. М., 1978. – С. 170-190.
83. Тулмин С. Человеческое понимание. – М., 1984.
84. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. – М., 1986.
85. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. – М., 1986. – С. 126-151, 153-164, 166-182, 186-198, 216, 219-236, 466- 523.

86. Философия естествознания: ретроспективный взгляд. – М., 2000.
87. Философия естествознания: ретроспективный взгляд. – М., 2000.
88. Философия и методология науки. – М., 1996.
89. Философия науки /Под. ред. С. А. Лебедева. – М.: Академический проект; Триста, 2004. – С. 135-144.
90. Философия науки. Вып. 1-7. – М., 1995-2001.
91. Философия XX века. Под ред. Добрынина В. И. – М.: Знание, 1997 — С. 61-72.
92. Фуко М. Археология знания. Киев., 1996.
93. Хабермас Ю. Познание и интерес. //Филос. науки. 1990. № 1.
94. Хинтиikka Я. Проблема истины в современной философии // Вопросы философии. 1996. № 9.
95. Хьюбнер К. Критика научного разума. – М., 1994.
96. Ч. Пирс – С. 164-167.
97. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки. – Київ.: Центр практичної філософії, 2000. – С. 125-130.
98. Эволюционная эпистемология: проблемы, перспективы. – М., 1996.
99. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. В 4 т. – М., 1964-1967.
100. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. В 4-х т. – М., 1964-1963.
101. Эпистемология и постнеклассическая наука. – М., 1992.
102. Юдин Б.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. – М., 1997.
103. Яковлев В.А. Инновация в науке. – М., 1997.